

**Міністерство освіти і науки України  
Тернопільський державний технічний університет**

**ДІДОРЕНКО Тетяна**

**УДК 631.172**

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ  
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ  
МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ РЕЦЕСІЇ**

**Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами  
(за видами економічної діяльності)**

**АВТОРЕФЕРАТ  
дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата економічних наук**

**Тернопіль – 2009**

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Тернопільському державному технічному університеті.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,

кандидат економічних наук, доцент

Захист відбудеться \_\_\_\_\_ 200\_\_ р. о \_\_ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці.

Автореферат розісланий «\_\_» 200\_\_ р.

Вчений секретар  
спеціалізованої вченої ради,  
кандидат економічних наук, доцент.

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми дослідження.** Машинобудування як одна з найбільш наукоємних ланок агропромислового комплексу покликана створювати найактивнішу частину основних виробничих фондів сільськогосподарського виробництва та галузей переробки, а саме: сільськогосподарські машини, зокрема бурякозбиральні, агрегати, вузли та інші знаряддя праці, які підвищують продуктивність праці, яка в кінцевому результаті виражається у зростанні конкурентоспроможності та рентабельності підприємницької діяльності.

Технічний прогрес, зміни в ринковій кон'юнктурі та ризики від нестабільності в розвитку економіки спонукають машинобудівні підприємства до дедалі частішої зміни типів та моделей бурякозбиральних машин, істотного зростання питомої ваги серійного, а часом і дрібносерійного випуску. Тому проблема гнучкості є однією з першорядних економічних проблем технічного прогресу та конкурентоспроможності вітчизняного машинобудування. Адже закордонні виробники сільськогосподарських машин все більше здійснюють інвестиції в цьому напрямку, постійно проводять науково-дослідні роботи та активну маркетингову політику і результатом такої діяльності є витіснення вітчизняних машинобудівних підприємств з власних ринкових ніш та зростання на ринку кількості закордонної бурякозбиральної техніки. Закордонна техніка є значно дорожчою та надійнішою ніж вітчизняна. Вона характеризується високою продуктивністю, великою кількістю операцій, які проводяться за один прохід й, відповідно, нижчим рівнем витрат на одиницю виконаних робіт. Саме тому питання оцінки конкурентоспроможності та ризиків виробництва і використання бурякозбиральної техніки, виявлення та раціональне використання резервів існуючої виробничої бази й впровадження прогресивних, економічних і енергозберігаючих технологій сільськогосподарського машинобудування зумовила вибір теми дисертаційного дослідження.

Питання розвитку агропромислового комплексу та сільськогосподарського машинобудування є предметом дослідження відомих вітчизняних і закордонних вчених, зокрема Андрійчука В., Богатіна Ю., Борщевського П., Бондара В., Вергуна М., Гайдуцького А., Гарькавого А., Гойка А., Горячкіна М., Дональдсона Г., Кайна Е., Кантора О., Козея Й., Колера А., Колотушкіної А., Косачьова Г., Підлісецького Г., Соколова Н., Родіонової Л., Тихонова В., Хакімової Ю., Цільмана Ф., Швандара В. та ін. П., С.,

Незважаючи на велику кількість і різноплановість досліджень недостатньо вивченими залишаються врахування ризиків при виробництві та використанні дорогих та універсальних сільськогосподарських машин, потребують уточнення методи оцінки економічних параметрів машин, які б

враховували виробничі умови конкретних машинобудівних підприємств. Це зумовило необхідність проведення окремого дисертаційного дослідження, визначило його мету і завдання.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Тернопільського державного технічного університету за темою: “Обґрунтування напрямів інтенсифікації машинобудування в умовах адаптації суб'єктів господарювання до сучасних ринкових умов” (номер державної реєстрації 0106U000525), де автором розроблено теоретичні і науково-прикладні засади інтенсифікації виробництва бурякозбиральної техніки на інноваційній основі.

**Мета і завдання дослідження.** Метою дисертаційної роботи є розробка теоретичних та методичних положень, а також практичних рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності виробництва і використання бурякозбиральної техніки. Досягнення окресленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- розробити методичний підхід до визначення оптимальної реалізаційної ціни сільськогосподарської техніки за критерієм верхня лімітна ціна;
- ідентифікувати сутність категорій “конкуренція” та “конкурентоспроможність виробництва” продукції машинобудівної галузі;
- обґрунтування необхідності державного управління в машинобудівній галузі на основі сучасного використання менеджменту і маркетингу;
- розкриття закономірностей та особливостей розвитку і територіальної організації машинобудівної галузі, процесів агропромислової інтеграції, вертикальної і горизонтальної інтеграції, комплексування і диверсифікацію виробництва бурякозбиральної техніки;
- обґрунтувати шляхи підвищення конкурентоспроможності виробництва сільськогосподарської техніки;
- уточнити енерго-економічні підходи до оцінки рівня ефективності виробництва сільськогосподарської техніки з урахуванням усіх ризиків.

*Об'єктом дисертаційного дослідження* є процес забезпечення конкурентоспроможності виробництва бурякозбиральної техніки в підприємствах машинобудівної галузі.

*Предметом дисертаційного дослідження* є сукупність теоретичних, методологічних і практичних аспектів визначення рівнів конкурентоспроможності виробництва сільськогосподарської техніки в машинобудівних підприємствах як основи їхнього рентабельного функціонування в умовах невизначеності ринкової економіки.

**Методи дослідження.** Теоретичною і методологічною основою досліджень є методологічні і загальнонаукові принципи проведення комплексних економічних досліджень, фундаментальні положення сучасної економічної теорії, теорії складних систем, наукові положення і розробки

провідних вітчизняних та закордонних фахівців у галузі ефективності використання сільськогосподарської техніки.

У дисертаційному дослідженні використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи: *абстрактно-логічний* (для теоретичних узагальнень результатів досліджень, формулювання висновків); *аналізу та синтезу* (для деталізації об'єкта та предмета дослідження); *статистико-економічний*, зокрема, його прийоми – групування, індексний (для встановлення зв'язків та залежностей між конкурентоспроможністю виробництва бурякозбиральної техніки та системними соціально-економічними чинниками), динамічні порівняння (для співставлення фактичних даних за окремі роки та періоди); *графічний* (для наочного зображення динаміки показників виробництва й використання сільськогосподарської техніки), *нормативний* (при визначенні порівняльної ефективності виробництва і використання бурякозбиральних машин); *монографічний* (для поглибленого вивчення особливостей ефективності використання бурякозбиральної техніки в окремих аграрних підприємствах); *CVP-аналізу* (для розрахунку меж беззбиткового використання машин) та ін.

*Інформаційною базою* дослідження були Закони України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, офіційні матеріали Державного комітету статистики України та Головного управління статистики в Тернопільській області, первинні документи сільськогосподарських підприємств, матеріали машинно-випробувальних станцій, інформаційна мережа *Internet*, а також праці вітчизняних та закордонних економістів з проблеми дослідження.

**Наукова новизна одержаних результатів.** Основні положення, висновки та пропозиції, викладені у роботі і яким притаманна наукова новизна, полягають у наступному:

*вперше:*

- розроблено та обґрунтовано методичний підхід розрахунку конкурентоспроможності виробництва бурякозбиральної техніки, що ґрунтується на визначенні меж беззбиткового використання технічних засобів, що дає можливість встановити верхню лімітну ціну, яка буде враховуватися при формуванні реалізаційної ціни;

*удосконалено:*

- трактування сутності категорій “конкурентоспроможність” та “конкурентоспроможність виробництва” бурякозбиральної техніки, яке на відміну від існуючих враховує внутрішні та зовнішні ризики, доповнюється критеріями беззбиткового виробництва та енергетичні відповідники економічним показникам;

- методичний підхід щодо визначення конкурентоспроможності виробництва сільськогосподарської техніки, зокрема запропоновано розрахунок коефіцієнту універсальності, що на відміну від існуючих дозволяє визначити напрямки подальших науково-дослідних робіт і можливість

прибуткового впровадження технічних засобів у сільськогосподарське виробництво виходячи з умов конкретного аграрного підприємства;

*набули подальшого розвитку:*

- обґрунтування шляхів підвищення конкурентоспроможності бурякозбиральної техніки, які передбачають запровадження економних та енергозберігаючих технологій виробництва машинобудівної продукції;
- кількісна і якісна оцінка структурних змін у розвитку машинобудівної галузі в умовах нестабільності ринкової економіки, їх вплив на фінансово-економічні показники машинобудівних підприємств.

**Практичне значення одержаних результатів** дослідження полягає у розробці рекомендацій щодо конкурентоспроможності виробництва бурякозбиральної техніки на підприємствах машинобудівної галузі. Окремі положення щодо організації кооперативного використання бурякозбиральної техніки було використано при плануванні потреби в сільськогосподарській техніці Управлінням агропромислового розвитку в Тернопільському районі (довідка № 232/1 від 27.06.2009 р.). Матеріали дисертації використовують в навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету при викладанні курсу “Оцінка ринкової вартості машин і обладнання” (довідка № 137–13/1453 від 20.05.2007 р.). Результати наукових досліджень, зокрема можливості формування дорадчих служб, які мають право надавати бурякозбиральну техніку на умовах лізингу, запроваджуються Головним управлінням агропромислового розвитку Тернопільської облдержадміністрації (довідка № 74 від 15. 05. 2006 р.).

**Особистий внесок здобувача.** Дисертація є завершеною роботою автора. Наведені у дисертації результати наукових досліджень є особистими розробками і повністю належать автору. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті положення, які є результатом особистих досліджень здобувача.

**Апробація результатів дослідження.** Основні положення та результати викладені в дисертації, доповідались на науково-практичних конференціях, зокрема на IV Міжнародній науковій конференції студентів та молодих учених “Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання” (Донецьк, 2003 р.), науково-практичній конференції “Підвищення ефективності агропромислового виробництва в умовах різних форм господарювання” (Тернопіль, 2005 р.), науково-практичній конференції “Конкурентоспроможність аграрного сектора економіки і механізм її підвищення” (Тернопіль, 2007 р.), науково-практичній конференції “Розвиток інфраструктури аграрного ринку і організаційно-економічний механізм її ефективного функціонування” (Тернопіль, 2008 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Обґрунтування виробництва і використання біопалива. Самозабезпечення сільського господарства біопаливними ресурсами” (Тернопіль, 2009 р.).

**Публікації.** За темою дисертаційного дослідження опубліковано 12

статей, з них – 8 у наукових фахових виданнях. Загальний обсяг публікацій 3,1 д. а, в т.ч. у наукових фахових виданнях 1,8 д. а.

**Структура і обсяг дисертації.** Робота викладена на 158 сторінках комп'ютерного тексту, складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (154 найменування), містить 25 таблиць, 11 рисунків, 23 додатки.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

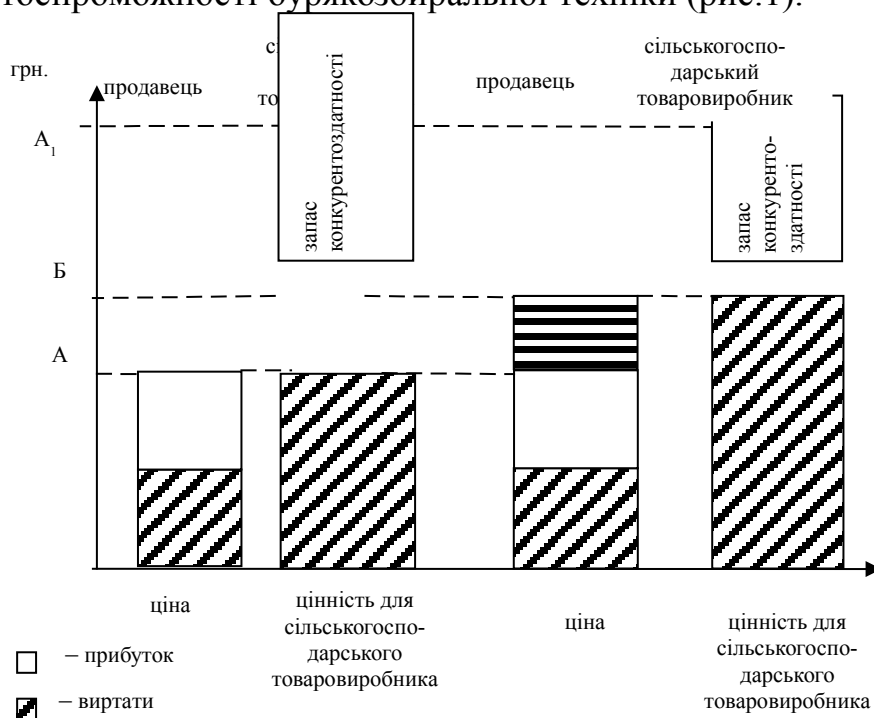
У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, ступінь вивченості проблеми, визначено мету та завдання, об'єкт і предмет, розкрито наукову новизну й практичне значення отриманих наукових результатів, подається їх впровадження в практику.

**Перший розділ – “Теоретичні основи конкурентоздатності сільськогосподарської техніки”** – присвячений комплексному дослідженню сутності і змісту категорій “конкуренція”, “конкурентоздатність” та “конкурентоздатність виробництва” сільськогосподарської техніки. Розглянуто роль конкурентоспроможного виробництва сільськогосподарських машин машинобудівними підприємствами та умови забезпечення їхньої конкурентоспроможності в умовах невизначеності, які властиві ринковим відносинам, проаналізовано сучасні методики визначення конкурентоспроможності виробництва техніки, розроблено методичний підхід визначення реалізаційної ціни бурякозбиральної техніки, який ґрунтується на принципах безбитковості.

Конкурентоздатність виробництва технічних засобів, як свідчить аналіз та узагальнення існуючих в економічній літературі думок, має велику кількість трактувань і критеріїв визначення. У загальному вигляді конкурентоздатність виробництва сільськогосподарської техніки тлумачиться як ступінь фактичного досягнення результату та здатність витримати конкурентну боротьбу. Максимальний прибуток вважається більшістю науковцями основним критерієм конкурентоспроможності, а частка власної продукції на ринковій ніші – додатковим. Проте використання прибутку як єдиного найголовнішого критерію оцінки конкурентоздатності кінцевої продукції машинобудівної галузі є помилковим. Якщо підприємство працює на перспективу, тоді частка ринкової нішу, об'єми реалізації продукції, імідж фірми та якість продукції мають таке ж значення як і прибуток. Аналіз діяльності великих машинобудівних вітчизняних та закордонних підприємств свідчить про те, що боротьба за покупця та якість продукції є основним чинником та фактором стійкого конкурентного положення на ринку, незважаючи на те, що підприємство може не отримувати прибутку чи взагалі працювати на збиток Крім того, не можна безпосередньо визначити прибуток, від використання бурякозбирального комбайна, в якого були покращені певні елементи дизайну чи інші характеристики, які не піддаються грошовій оцінці.

Запропоновані методи оцінки конкурентоспроможності кінцевої

продукції за критеріальні показники конкурентоспроможності пропонують використовувати абсолютні та відносні показники ефективності виробництва сільськогосподарської техніки. Запропонований енерго-економічний підхід, який за допомогою коефіцієнтів економічної, енергетичної ефективності та екологічності дозволяє в контексті енергоощадності і охорони навколишнього середовища оцінити доцільність запровадження у виробництво нові зразки коренезбиральних машин та оптимально її укомплектувати. Головним критерієм, що визначає оптимальність комплектації бурякозбиральної техніки є ступінь універсалізації. Проте такі методи не дають відповіді на питання, чому у різних за розміром та масштабами виробництва аграрних підприємствах (за однакових умов експлуатації) їхні комбайни приносять різний економічний ефект або взагалі завдає збитків. Адже прибутковість використання кінцевої продукції формує для виробників позитивний імідж та в кінцевому результаті може зумовити розширення ринкової ніші. Лише методи СVP-аналізу визначають умови, за яких техніка починає приносити прибутки – “межу беззбитковості” і ля виробників техніки головним сигналом служить верхня лімітна ціна, яка і формує рівень конкурентоспроможності бурякозбиральної техніки (рис.1).



$A_1$  – верхня лімітна ціна технічного засобу (максимальна ціна, яку готовий заплатити споживач), грн.; А – реалізаційна ціна технічного засобу, грн.; Б – зростання реалізаційної ціни, грн.

**Рис. 1.1. Взаємозв'язок цінності для споживача і ціни товару**

За допомогою верхньої лімітної ціни керівники аграрних підприємств можуть науково обґрунтовано визначити оптимальну реалізаційну ціну та забезпечити конкурентоспроможне і рентабельне виробництво технічних засобів протягом року, виходячи з потреб споживача та власних умов виробництва.



**У другому розділі – “Сучасний стан ринку бурякозбиральної техніки та рівень її виробництва машинобудівними підприємствами”** – проаналізовано стан забезпечення технікою аграрних підприємств Тернопільської області, встановлено зв'язок між витратами на один гектар, розміром оброблюваних площ та наявністю техніки у сільськогосподарських виробників. Проаналізовано ринок бурякозбиральної техніки та визначено ефективність використання технічних засобів в машинно-технологічних станціях, що слугує передумовою організації використання бурякозбиральної техніки на умовах спільної чи кооперативної її експлуатації та лізингу.

Аналіз статистичної інформації свідчить про те, що обсяги виробництва бурякозбиральної техніки в Україні та в Тернопільській області суттєво зменшилися в порівнянні з попередніми роками. В наслідок чого на ринку домінують бурякозбиральні комплекси закордонних машинобудівних підприємств. За даними державного комітету статистики в 2008 році було виготовлено лише 66 одиниць бурякозбиральної техніки, що на 7 одиниць більше ніж в попередньому та в 130 раз менше ніж в 1990 році.

Нинішній ринок сільськогосподарських машин характеризується суперечливими і руйнівними тенденціями. Потенціальні попит і пропозиція є великими. Проте реалізуватися вони не можуть - через надзвичайно низьку платоспроможність покупців техніки (її коефіцієнт знизився з 1,47 у 2001 р. до 0,28 у 2008 р.). У свою чергу, остання зумовлена хронічним ціновим диспаритетом. Незважаючи на це, ціни на сільськогосподарські машини продовжують зростати. Встановлено, що ринкові ціни на сільськогосподарські машини формуються в двох середовищах: сфері виробництва і посередницькій сітці. Темпи зростання цін у них є різними. У грудні 2007 р. (до грудня попереднього року) індекс цін виробників у тракторному і сільськогосподарському машинобудуванні становив 122,2%, а у грудні 2008 р. - відповідно, 117,2%. Найбільше продаються бурякозбиральні комбайни таких закордонних машинобудівних підприємств як Holmer і Kleine, Matrot, Rora, Moreau та ін. Вітчизняні виробники ВАТ “Тернопільський комбайновий завод”, АТ “Борекс” та ВАТ “Дніпропетровський комбайновий завод” знаходяться на межі банкрутства та виготовляють лише 20 – 66 бурякозбиральних комбайнів в рік (табл. 1).

Причин ситуації, яка склалась, декілька. Першою, і основною, є те, що посередники-олігархи блокують дію ринкових механізмів у встановленні оптових цін на технічні засоби. Засобами впливу у них є протекціонізм у державних і господарських структурах, а також блокування виходу на ринок безпосередніх товаровиробників і, зокрема, виробників засобів механізації для села.

На ринок технічних засобів посередники просувають в основному дорогу імпортовану техніку, мотивуючи це тим, що ця техніка є більш продуктивною і економічно вигідною. Проте альтернативою висновку про доцільність застосування вітчизняних і зарубіжних технічних засобів на

виробництві є обсяг ефекту на одиницю виконаної роботи імпортною і вітчизняною технікою. Отже, єдиною причиною діяльності посередницьких бізнесових структур є одержання монополю високих прибутків.

Таблиця 1

**Виробництво та обсяги реалізація основних видів продукції на ВАТ “Тернопільський комбайновий завод”**

Показники	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2008 р.
Бурякозбиральні комбайни серії КС, од.	58	89	81	8
Гичкозбиральна, од.	177	207	137	-
ОГД-6А, од.	43	33	30	-
Бортові редуктори, од.	106,	266	84	165
Обсяг товарної продукції, тис. грн.	20642	29685	23046	4550
Обсяг реалізованої продукції, тис. грн.	24975	28756	23046	5713

Аналіз формування розподілу прибутку в двох сферах – виробничій і посередницькій свідчить про те, що основна його маса залишається у посередницькій сфері. У 2008 р. з повної собівартості на кожен гривню витрат припадало прибутку: на групу силових тракторних агрегатів – 0,29 грн., культиваторів – 39,4 грн., жаток рядових – 17,6 грн., комбайнів кукурудозбиральних – 13,2 грн., бурякозбиральних – 35,4 грн., кормозбиральних – 48 грн. З жодного виду технічних засобів торгівля технікою не була збитковою.

Результати дослідження наявності й стану використання сільськогосподарської техніки в Тернопільській області дають підстави вважати, що процеси реформування негативно відобразилися на матеріально-технічному забезпеченні сільськогосподарських товаровиробників (табл. 2). За даними Головного управління статистики в Тернопільській області станом на 1 січня 2008 р. кількість бурякозбиральних комбайнів 433 шт. Вибуття техніки в 2008 р. у порівнянні з 2001 р. склало 63,4%. Кількість списаної техніки перевищує кількість придбаної більш як у 1,5 рази. У результаті різкого скорочення кількості техніки навантаження на один бурякозбиральний комбайн зросло з 500 га посівів цукрових буряків до 1000 га відповідно.

З метою всебічного вивчення процесу ефективного використання сільськогосподарської техніки нами було виявлено зв'язок між витратами на 1 га посівів та навантаженням на одиницю техніки. В процесі дослідження встановлено, що на підприємствах з площею обробітку понад 1200 га сільськогосподарських угідь характеризується найменшими витратами на 1 га посівів цукрових буряків, що становлять 3389,83 грн. відповідно. Найбільші витрати на вирощування сільськогосподарських культур відзначено у підприємствах менших розмірів. Вища собівартість у цих підприємствах спричинена тим, що фактичне річне навантаження бурякозбиральних

комбайнів, за винятком підприємств з площею посівів 500 га, не перевищувало 70% від нормативного. Крім того, в крупних підприємствах, за винятком господарств з площею обробітку 1200 га, фактичне річне навантаження комбайнів практично не перевищувало нормативного, в результаті чого було вчасно зібрано урожай з найменшими втратами. В малих підприємствах фактичне річне навантаження збиральних машин в середньому є удвічі вищим від нормативного, що зумовило необхідність залучення для збору урожаю бурякозбиральних комбайнів спеціалізованих сервісних підприємств, ціни на послуги яких значно вищі від собівартості використання власної техніки.

Таблиця 2

Наявність техніки у сільськогосподарських підприємствах  
Тернопільської області, од.

Показник	Всього			На 1 тис. га посівів*			2008 р. у % до 2001 р.
	2001 р.	2005 р.	2008 р.	2001 р.	2005 р.	2008 р.	
Трактори	10219	6786	6181	23	18	17	61
в т. ч. с.-г. підприємства	9644	6183	5565	21	16	14	58
з них фермерські господарства	575	603	616	19	20	20	- 7
Зернозбиральні комбайни	2547	1737	1613	10	7	4	63
в т. ч. с.-г. підприємства	2426	1576	1437	9	6	4	59
з них фермерські господарства	121	161	176	4	5	5	- 46
Бурякозбиральні комбайни	618	433	392	2	1	1	63
в т. ч. с.-г. підприємства	579	394	353	2	1	1	61
з них фермерські господарства	39	39	39	1	1	1	0

\* – для тракторів розраховано на 1 тис. га ріллі

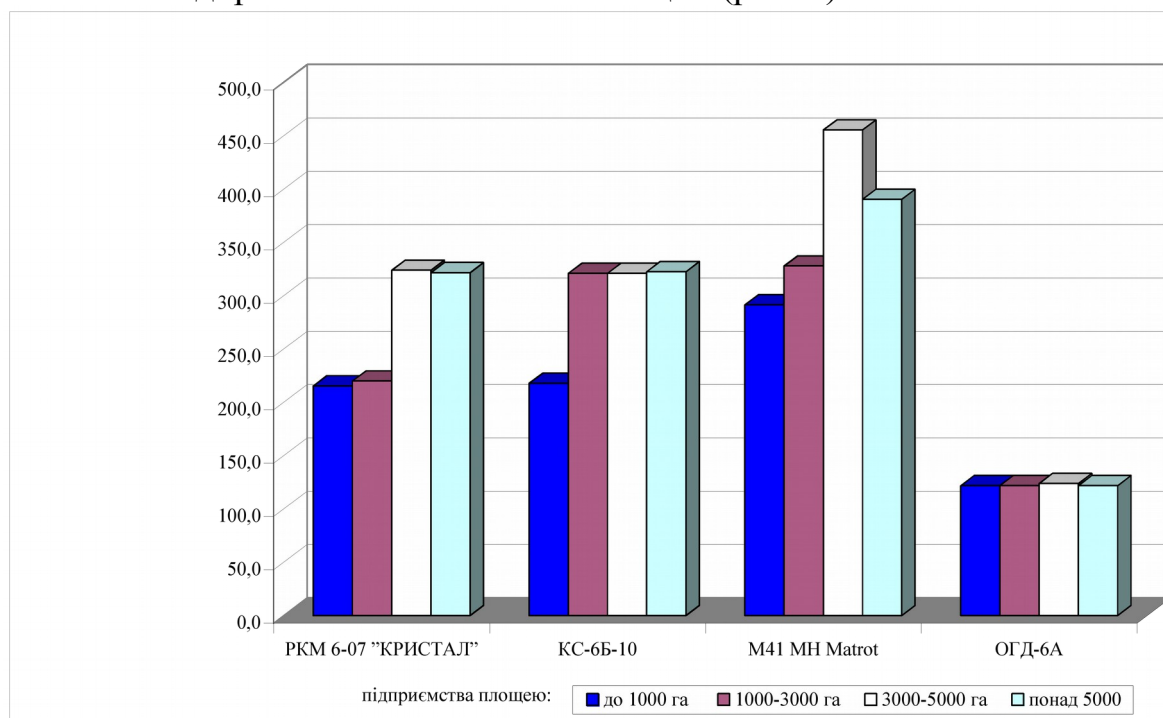
Для встановлення причинно-наслідкового зв'язку між собівартістю виконання технікою сільськогосподарських робіт та річним навантаженням, проаналізовано ефективність експлуатації сільськогосподарської техніки в машинно-технологічних станціях (МТС) та у виробничих кооперативах.

Досвід європейських країн свідчить, що актуальними формами використання сільськогосподарської техніки є машинні ринги, гуртки з обміну технікою та машинні товариства, що функціонують на кооперативних засадах. Дані об'єднання організують раціональне використання техніки шляхом надання послуг як членам кооперативу, так і третім особам. Члени-власники кооперативу, які не володіють сільськогосподарськими машинами, отримують можливість забезпечити високу якість власної продукції завдяки

вчасному виконанню робіт та низькій її собівартості. З огляду на велику кількість членів досягається практично повне сезонне використання дорогої та продуктивної техніки й зниження на 10-12% експлуатаційних витрат.

Однак у Тернопільській області нині не зареєстровано жодного з подібних формувань, тому проведено оцінку ефективності використання сільськогосподарської техніки в МТС. Для відображення впливу річного навантаження техніки, обсягу чи вартості сервісних послуг та своєчасності виконання сільськогосподарських робіт на ефективність експлуатації сільськогосподарських машин проаналізовано МТС з площею обробітку 1000-3000 га, 3000-5000 га та понад 5000 га і проведено порівняння з аграрними підприємствами з площею до 1000 га.

В процесі оцінки було визначено, що найбільший економічний ефект від одиниці бурякозбиральної техніки можна отримати в МТС, які обробляють 3000-5000 га сільськогосподарських угідь, який в порівнянні з меншими підприємствами на 10-20% вищий (рис. 2).



**Рис. 2. Економічний ефект використання сільськогосподарської техніки в аграрних підприємствах та МТС Тернопільської області, грн./га**

Величина економії за рахунок зниження постійних витрат у порівнянні з витратами підприємств до 1000 га посівів у середньому в розрізі видів бурякозбиральної техніки складає: КС-6Б-10 – 20,9 грн./га, РКМ 6-07 “Кристал” – 23,8 грн./га, М41 МН Matrot – 55,3 грн./га.

Завдяки вищій ефективності використання сільськогосподарської техніки в МТС з площею 5000 га з’являється більше можливостей на акумулювання коштів для оновлення чи поповнення парку коренезбиральних. Верхні лімітні ціни технічних засобів в середньому вищі на 17-26 %, ніж у підприємствах з площею до 1000 га і 1000-3000 га та перевищують ціни продажу, які

пропонуються на ринку. Це означає, що більші підприємства мають більший запас за продуктивністю і можуть ефективніше використовувати техніку протягом року. Тому машинобудівні підприємства повинні організувати МТС чи інші форми використання бурякозбиральної техніки. Це зумовить зменшення собівартості вирощування цукрових буряків, отримання селянами більших прибутків і в кінцевому випадку збільшення попиту на бурякозбиральну техніку.

Ефективність продажів бурякозбиральної техніки залежить від способів просування товару. Найбільш поширеними формами продажу в Україні є: купівля, придбання на умовах лізингу та кредиту. В зв'язку з тим, що лізинг в країнах з розвинутою економікою набув широкого розповсюдження, і в загальному обсязі інвестицій лізинг становить 30-40 %, необхідним вбачалось оцінити лізинг як інструмент просування товару на ринок.

В процесі дослідження виявлено, що в Тернопільській області на умовах лізингу за 2004-2008 рр. було придбано лише 4-5 % коренезбиральних машин від усього об'єму продаж. Лізинг бурякозбиральної техніки не має популярності в зв'язку з тим, що через лізингові платежі підвищується собівартість виконання сільськогосподарських робіт в середньому на 2-5 %. Пропонується продаж бурякозбиральної техніки сільськогосподарським виробникам на умовах лізингу лише в тих випадках, коли на початковій стадії підприємство володіло грошовими коштами, яких повністю вистачало на придбання техніки. Лізинг ефективний лише тоді, коли решту коштів, які залишаються невикористаними після первинного внеску та лізингових платежів, залучити в інші рентабельні галузі або покласти на депозит в банк. В такому випадку для аграрних підприємств забезпечується ефективність використання бурякозбиральної техніки в порівнянні з її одноразовим придбанням лише на шостий рік експлуатації.

**У третьому розділі – “Основні напрями розвитку підприємств машинобудівної галузі”** – розраховано на основі розробленого методичного підходу конкурентоспроможність сучасної бурякозбиральної техніки, запропоновано впровадження у виробництво широкозахватних бурякозбиральних комплексів, що дозволяють підвищити продуктивність праці, зменшити енергоємність збирання цукрових буряків та запобігти ущільненню ґрунтів.

З метою надання рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності машинобудівної галузі пропонуємо виробникам бурякозбиральної техніки використовувати такі способи підвищення конкурентоспроможності власних підприємств як спеціалізація та кооперування виробництва. Спеціалізація виробництва передбачає концентрацію випуску конструктивно й технологічно подібних виробів, а також концентрацію окремих операцій у відокремлених галузях, на підприємствах. Перевага спеціалізації проявляється у широкій механізації та автоматизації виробництва, можливості вдосконалення конструкцій та технологічних процесів. Вона сприяє зростанню продуктивності праці на 15-

20 % за рахунок використання продуктивнішого обладнання. Попредметна спеціалізація передбачає зосередження використання конструктивно схожих машин та обладнання на спеціалізованих підприємствах. Завдяки їй досягається зменшення собівартості виготовлення деталей та вузлів на 5-10 %. Подетальна (вузлова) спеціалізація зумовлює зосередження на окремих підприємствах виробництва обмеженої кількості деталей, вузлів, агрегатів для використання їх на попередньо спеціалізованих підприємствах. Це спричинить поширення кооперування як форми виробничих зв'язків між підприємствами, що беруть участь у спільному виготовленні продукції. Завдяки кооперуванню з'являється можливість скоротити виробництво більшості складних машин, прискорити впровадження нової техніки.

Пропонуємо розвивати внутрішньо- й міжгалузєва спеціалізація, де підприємства, які випускають складну продукцію, є лише збиральними, що одержують деталі та вузли від численних субпідрядників. Підприємства, які випускають складну продукцію, називаються заводами-суміжниками. Спеціалізація у сполученні з територіальним поділом праці часом призводить до формування вузькоспеціалізованих центрів або навіть районів. Це скоротить витрати на транспортування в межах 6 % та забезпечить безперебійне виробництво кінцевої продукції.

Пропонуємо використовувати досвід європейських виробників, які врахували недоліки в 6-рядних машин, пропонуємо виробництво 12-рядну двофазну бурякозбиральну машину, яка складається з 12-рядних гичко- і коренезбиральних модулів, начеплених на трактор. Гичкозбиральний агрегат навіщується на передню начіпку трактора, а на задній агрегується напівнавісний 12-рядний коренезбирач-валкоутворювач. Збільшення робочої ширини захвата збільшує продуктивність на 15 % та зменшує ущільнення ґрунту. Збільшення ширини захвата дає можливість застосовувати шини з великими опорними поверхнями, які щадять ґрунт. Крім того, зменшується кількість проходів по полю під час збирання цукрових буряків, що зумовлює економію пального на 7-8 %.

Для розробки майбутньої вітчизняної конкурентоспроможної широкозахватної бурякозбиральної техніки на базі машин КСБ-6 "Збруч", КБ-6, РКМ-6 з удосконаленими викопувальними та сепарувальними робочими органами, поліпшеною конструкцією ходової частини доцільно використати досвід іноземних фірм. Зважаючи на те, що збирання цукрових буряків є найбільш трудо- і енергомістким процесом, наукові роботи в Інституті цукрових буряків з участю фахівців Тернопільського і Дніпропетровського комбайнових заводів повинні спрямовувати на розробку викопувальних робочих органів, які забезпечують високу якість збирання коренеплодів, вирощуваних у різних ґрунтово-кліматичних умовах України.

Крім того необхідно запровадити альтернативний і менш капіталомісткий напрям розвитку вітчизняних бурякозбиральних машин — відпрацювання конструктивно-технологічних схем 6- та 12-рядних машин, у

яких передбачено механізми для укладання цукрових буряків із 30 і 36 рядків в один валок, щоб зняти з поля технологічний транспорт, істотно зменшити фізичну забрудненість вороху коренеплодів, а отже, більшою мірою щадити ґрунт від збільшення його щільності. Доцільність цього напряму утверджується як створенням простих широкозахватних маловартісних машин із змінними викопувальними робочими органами, так і можливістю використання енергетичних засобів — тракторів ХТЗ-120/121 і ХТЗ-161/163 на всіх сезонних роботах упродовж року.

З огляду на закриття значної частини цукрових заводів і збільшення кількості віддалених від заводів господарств із вирощування цукрових буряків особливої значущості набуває технологія укладання цукрових буряків із 30 або 36 рядків в один валок і далі зберігання коренеплодів у польових кагатах та централізоване їх вивезення. Для цього доцільно створити на базі наявних вітчизняних розробок (ІЦБ УААН) та зарубіжного досвіду фірми JPS (самохідний навантажувальний бункер місткістю до 75 м<sup>3</sup>) найбільш технологічно і економічно вигідний комплекс для двофазної технології — причіпні або самохідні бункерні підбирачі-очишувачі-навантажувачі як із валків, так і з кагатів, щоб істотно зменшити фізичне забруднення (практично вдвічі) і гостроту піку транспортних робіт восени (вересень—жовтень).

Реалізація викладеної концепції розвитку вітчизняної бурякозбиральної техніки з урахуванням досвіду розробок іноземних фірм забезпечить повніше, надійніше і масштабніше впровадження енергоресурсозберігаючої технології вирощування та збирання цукрових буряків, поетапне підвищення технічного та експлуатаційно-технологічного рівня вітчизняної бурякозбиральної техніки, технології її виготовлення, сприятиме створенню потрібного парку машин, озброїть наших комбайнерів і механізаторів надійними й довговічними машинами із зменшеною енерго- і матеріаломісткістю виробництва цукрової сировини.

Пропонуємо практичне втілення в життя ідеї агротехсервісних кооперативів створить умови для стримування зростання і для стабілізації цін на матеріально-технічні ресурси, оскільки засновники не матимуть мотиву до їх підвищення. Тут теж з'явиться ефективний внутрішній самоконтроль цін на сервісні послуги. Згідно дослідження 30% прямих витрат на використання бурякозбиральної техніки витрачається на ремонт та поточний технічний сервіс. Створення технічних сервісів виробниками техніки може зменшити витрати до 20-25% від загальної кількості витрат.

Таким чином, запровадження досягнень науки в аграрному виробництві дозволяє сільськогосподарському товаровиробнику ефективно експлуатувати техніку та здійснювати рентабельне виробництво.

## ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні узагальнено теоретичні та методичні аспекти економічної ефективності використання сільськогосподарської техніки в аграрних підприємствах, які дозволили сформулювати адаптовані до сучасних умов вітчизняної економіки висновки і пропозиції:

1. Теоретично доведено, що конкурентоспроможність технічних засобів повинна визначатися у процесі порівняння оцінюваної техніки з базовою машиною. Верхня лімітна ціна є максимальною межею встановлення реалізаційних цін. Машинобудівне підприємство відносно даного показника може оптимально з урахуванням ринкових тенденцій встановлювати реалізаційні ціни на кінцеву продукцію.

2. Доведено, що коефіцієнт універсалізації з допомогою комплексних енергетичних показників дозволяє визначити пріоритетні напрямки науково-дослідних робіт при проектуванні та впровадженні у виробництво нових зразків бурякозбиральної техніки.

3. Нагальною є потреба сільськогосподарських підприємств Тернопільської області в надійних високопродуктивних бурякозбиральних машинах, які здатні забезпечити ефективне сільськогосподарське виробництво. Встановлено тісну залежність між собівартістю виконання сільськогосподарських робіт та наявністю техніки. Розраховано, що найменш ефективно використовуються бурякозбиральна техніка на підприємствах з площею обробітку до 700 га, а на посівах понад 1200 га за рахунок підвищення виробничого навантаження відбувається значне зростання ефективності експлуатації коренезбиральних машин.

4. Встановлено, що використання бурякозбиральної техніки в МТС, а також спільна і кооперативна її експлуатація зумовлює зниження експлуатаційних витрат в середньому на 20-30%, в порівнянні із застосуванням її в окремих аграрних підприємствах. Використання бурякозбиральних машин на умовах лізингу призводить до підвищення собівартості виконання сільськогосподарських робіт в середньому на 2-5%. Фактичне використання техніки протягом року лише на 20-30% від нормативного спричинює підвищення собівартості виконання сільськогосподарських робіт в середньому на 55-59%.

5. На основі порівняння сучасних зразків техніки встановлено, що для підприємств з площею обробітку до 2000 га найбільш ефективним є використання бурякозбиральних комбайнів КС-6Б-10. В крупніших аграрних підприємствах доцільно впроваджувати застосовувати комбайни М41 МН Matrot.

6. Запропоновано машинобудівним підприємствам кооперацію та поглиблену спеціалізацію, яка дозволить підвищити продуктивність праці на 6-15%, зменшити виробничі витрати на 7-12% та забезпечить реалізацію власної продукції в середині галузі.



7. Доведено, що налагодження на підприємстві ВАТ “Тернопільський комбайновий завод” виробництво дванадцятирядних широкозахватних комбайнів призведе до заповнення ринкової ніші та отримання додаткових прибутків.

Оцінка конкурентоспроможності виробництва сільськогосподарської техніки та впровадження практичних рекомендацій щодо покращання її використання в аграрних підприємствах забезпечить підсилення конкурентних позицій сільськогосподарських товаровиробників та підвищить рентабельність сільськогосподарського виробництва загалом.

## **СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**

У наукових фахових виданнях

### **АНОТАЦІЯ**

Дідоренко Т.С. “Організаційно-економічні засади забезпечення конкурентоспроможності підприємств машинобудівної алузі в умовах рецесії”. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Тернопільський державний технічний університет, м. Тернопіль 2009.

Робота присвячена кконкурентоспроможність виробництва сільськогосподарської техніки машинобудівними підприємствами. Розглянуто теоретичні та методичні засади оцінки техніки та запропоновано методичний підхід визначення конкурентноздатності сільськогосподарських машин за принципами беззбитковості. Він ґрунтується на тому, що виробник техніки на основі власних виробничих умов формує оптимальні показники продуктивності, витрат на годину роботи та ціну машини за критерієм верхня лімітна ціна. Проаналізовано сучасний стан забезпечення сільськогосподарських підприємств Тернопільської області технікою, встановлено зв'язок між забезпеченістю підприємств агрегатами та витратами на 1 га посівів у аграрних підприємствах. Встановлено межі ефективного виробництва бурякозбиральних машин в різних за розміром підприємствах та запропоновано шляхи ефективного використання техніки.

Ключові слова: конкурентоспроможність, економічний ефект, межі беззбитковості, продуктивність, витрати на годину роботи, ціна.

## АННОТАЦИЯ

Дидоренко Т.С. “Организационно-экономическое основание обеспечения конкурентоспособности предприятий машиностроительной промышленности”. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Тернопольский государственный технический университет, г. Тернополь 2009..

Работа посвящена конкурентоспособности изготовления сельскохозяйственной техники машиностроительными предприятиями. Проанализированы современные методы оценки конкурентоспособности изготовления сельскохозяйственной техники. Рассмотрены теоретические и методические основы оценки техники и предложен алгоритм определения экономической эффективности сельскохозяйственных машин по принципу безубыточности. Он базируется на том, что машиностроительное предприятие с учетом собственных условий производства формирует оптимальные показатели производительности, затрат на час работы и цену новой машины за критерием верхней лимитная цена.

Конкурентоспособность изготовления сельскохозяйственной техники может быть достигнута только тогда, когда технико-экономические параметры оцениваемой машины превышают аналогичные характеристики базовой машины, значения которых были рассчитаны исходя из условий аграрного предприятия. Техничко-экономические показатели базовой машины для сельскохозяйственного производителя являются границей эффективности эксплуатации технических средств.

Проанализировано современное состояние обеспечения техникой сельскохозяйственных предприятий Тернопольской области и Украины, установлена связь между обеспеченностью предприятий агрегатами и затратами на 1 га посевов в аграрных предприятиях. Проанализировано возможность эффективной эксплуатации сельскохозяйственной техники на условиях лизинга, а также в машинно-технологических станциях. Установлены границы эффективного использования современных сельскохозяйственных машин в разных по размеру предприятиях и предложены пути эффективного использования сельскохозяйственной техники. Рассмотрена возможность эффективной эксплуатации техники при внедрении энергосберегающих технологий, уборочного конвейера и альтернативных источников энергии в сельскохозяйственное производство.

Ключевые слова: конкурентоспособность, границы безубыточности, экономический эффект, продуктивность, затраты на час работы, цена.

## SUMMARY

Didorenko T. The Economic Efficiency of Applying Agricultural Machinery in the Agrarian Enterprises. – Manuscript.

Thesis for a Candidate degree in Economics in Specialty 08.00.04 – Economics and Management of Enterprises (according to the types of economic activities). – The State Technical University of Ternopil, Ternopil, 2009.

The thesis investigates the theoretical and practical principles, develops scientific and practical recommendations aimed at increasing the economic efficiency of applying agrarian technique at farm enterprises.

The theoretical and systematic bases of the estimation of technology are examined and the algorithm of the determination of the economic effectiveness in agricultural machines, after the principles of CVP-analysis. It is based on what the agricultural producer, on the basis of his own conditions of production, forms the optimum capacity factors, expenditures for the hour of work and the price of base machine with which will be compared new machine. Base machine determines the optimum parameters from the productivity, the expenditures for the hour of work and to upper limit price, with which it will be compared the technical and economic characteristics of estimated technical equipment.

The economic effectiveness of the use of agricultural machinery is possible to obtain only if the technical and economic parameters of estimated machine exists more than the analogous characteristics of the base machine, whose values were calculated on the basis of the conditions of agrarian enterprise.

The keywords: economic effectiveness, the boundary of freedom of loss, economic effect, productivity, expenditure for the hour of work, price.